Atviruko istorija

Beveik pusantro šimto metų praėjo nuo tos dienos, kai Austrijos-Vengrijos imperijos paštas nutarė vykdyti Emanuelio von Hermano memorandumą „Apie naują korespondencijos būdą paštu“ ir atverti kelią naujajai komunikavimo priemonei – atvirukui. Pirmieji atvirukai nė iš tolo neprilygo dabartiniams, tai tebuvo paprastos pašto kortelės su pašto ženklu ir adresu vienoje pusėje bei vieta laiškui kitoje, skirtos kareivių korespondencijai. 1875 m. tokias korteles leista naudoti tarptautiniu mastu, o galutinai jos įteisintos 1878 m. Tarptautiniame pašto kongrese Paryžiuje, kur buvo nustatytas ir jų formatas 9x14, galiojęs iki 1925 m. Bet tai nereiškia, kad būtent ši data turėtų būti laikoma atviruko gimtadieniu.

Pavadinimas „atvirukas“ arba „atvirlaiškis“ kilo iš žodžių junginio „atviras laiškas“. Betgi pats žodis „laiškas“ dar nenurodo tiesioginio ryšio su paštu, juk jis galėdavo būti perduodamas ir iš rankų į rankas. Vis dėlto „atvirlaiškis“, išvertus į daugumą europiečių, to paties „atvirlaiškio“ išradėjų, kalbų, reiškia būtent „pašto kortelę“.

Tačiau pažvelgę giliau į atvirlaiškio istoriją pamatysime, jog toks tiesmukiškas vertimas gali mus tik suklaidinti, nes paprotys sveikinti žmones kortelėmis Vakarų Europoje atsirado daug anksčiau negu jį perėmė pašto struktūros. Tokios kortelės Europoje buvo vadinamos sveikinimo kortelėmis. Seniausia tokio pobūdžio kortelė saugoma Britų muziejuje Londone. Manoma, jog ji buvo pagaminta XV a., t. y. anksčiau nei Johanas Gutenbergas išrado knygų spausdinimo stakles. XVIII a. Rusijoje, valdant Jekaterinai II, vizitinių kortelių išvežiojimas su sveikinimais ir linkėjimais Naujųjų metų, Kalėdų ir Kūčių proga tapo net ne mada, o būtinybe. XIX a. pr. Anglijoje buvo populiarios kortelės, skirtos Kalėdoms, Velykoms, Šv. Patriko dienai.

1795 m. anglų dailininkas Dobsonas, norėdamas pasveikinti savo draugus, nutapė keletą atvirukų su žiemos peizažais. Būtent tai kai kurie šaltiniai laiko atviruko istorijos pradžia. Po penkerių metų sumanių verslininkų dėka tokie atvirukai jau būdavo parduodami kartu su pašto popieriumi.

XIX a. viduryje Londone net patys turtingiausi anglai su malonumu artimiesiems patys darydavo atvirukus Kalėdoms. Siųsti fabrikinius atvirukus buvo laikoma „blogu tonu“.

Įtakos atviruko pavadinimui turėjo ir medžiaga, iš kurios jis būdavo gaminamas. Viena įdomesnių atvirukų rūšių – šilkas, nes jo atsiradimas Anglijoje

Tremtinės Petronėlės Kontrimienės iš Tomsko į Lietuvą siųstas atvirukas.

1928 m.

sutapo su atvirukų aukso amžiaus pradžia. Jie buvo gaminami litografiškai pagal vokiečių gamintojų technologiją ir buvo importuojami iš Vokietijos.

Kita atvirukų rūšis – reali nuotrauka. Tokie atvirukai atsirado ir labiausiai paplito Ispanijoje, buvo siunčiami neįdėjus į voką. Nuotraukų–atvirukų gamybos būdai buvo paplitę Vakarų Europoje ir Amerikoje.

Rusijoje ilgą laiką kaip pagrindinė atvirukų medžiaga buvo naudojama beržo tošis ar kito medžio vidinė žievės pusė. Ši tradicija gyvavo ir Europoje, ypač XV a. Kinijoje įvairūs paveiksliukai ant žievės buvo raižomi jau IX a., tačiau tokie piešinukai buvo skirti liaudies švietimui, todėl negalėjo būti vadinami atvirukais.

XX a. pradžioje atvirukai užkariavo visą Europą. 1898–1918 metai – vadinamasis atvirukų aukso amžius.

Pirmieji atvirukai beveik neturėjo iliustracijų arba būdavo tik miniatiūrinis piešinys, šiuolaikinio pašto ženklo dydžio.

Praėjusio amžiaus pradžioje Kalėdų Senelis buvo tik personažas, jo pasirodymas ant naujametinių atvirukų – tai verslininkų išmonė. Šie, norėdami ilgiau pardavinėti kalėdinius atvirukus, ant jų pradėjo rašyti ir sveikinimus „Su naujaisiais metais“.

XIX a. pab. Kalėdų ir Naujųjų metų atvirukai skyrėsi savo piešiniais. Kalėdiniuose atvirukuose buvo vaizduojami einantys į bažnyčią, besigrožintys Betliejaus žvaigžde, puošiantys Kalėdų eglutę ar Kristaus gimimą švenčiantys žmonės. Pagrindiniai atvirukų personažai buvo Kalėdų Senelis ir angelai.

Tuo tarpu naujamečiuose atvirukuose dominavo aristokratiški siužetai: kalendorius, laikrodis, šampanas, karnavalas ir net gundančiai atrodančios moterys. Įdomu, kad ant Kalėdų atvirukų visada buvo vaizduojama žiema, žvaigždėta naktis, o naujamečiuose dažnai buvo galima išvysti dieną ir net vasarą.

(Pabaiga kitame numeryje)

XX a. 4 deš.

1996 m.

XX a. II pusė

Politinio kalinio Algio Juškėno (slap. Česlovas) atvirukas siųstas į Lietuvą, 1953 m., Vorkuta.

XX a. 2 deš.

XX a. 3 deš.

XX a. 4 deš.

Kostas Jagutis, 1938 m.

Parengė
Aurelija Danguolė GEDGAUDIENĖ
Kretingos muziejaus
Archeologijos ir istorijos skyriaus
vyr. muziejininkė-istorikė

XX a. 4 deš.

Atvirukai iš Kretingos muziejaus fondų.